

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ

(Σελ. 311—323)

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ

Ἐορτάζομεν τὴν ἐνδεκάτην ἐπέτειον τῆς κηρύξεως τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου*. Ἡ πάροδος τῶν ἐτῶν δὲν ἐσκίασε τὴν αἴγλην τῆς ἡμέρας ταύτης, τὴν ἑποῖαν δικαίως τὸ ἔθνος θεωρεῖ ὡς δευτέραν ἐθνικὴν ἐορτὴν. Ἡ Ἱστορία κατεχώρισεν ἤδη τὴν 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεντελικοῦ μαρμαῦρου, ὅπου οἱ αἰῶνες ἀνέγραψαν τὰ ὀνόματα τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ Ἀκροῦσος καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Πρὸ τοῦ μνημείου τούτου ἄς σταθοῦν αἱ νεώτεροι γενεαὶ καί, προτοῦ ἀποβλέψουν πρὸς τὸ μέλλον, ἄς ἀναπολήσουν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἡμέρα αὕτη προσθέτει ἓνα ἀκόμη κρίκον εἰς τὴν χρυσὴν ἄλυσιν τῆς μακρᾶς ἱστορικῆς των παραδόσεως. Ἄς ἔλθουν νὰ προσκυνήσουν αἱ νεώτεροι αὗται γενεαὶ τοὺς τόπους τῶν νικῶν καὶ τῶν θυσιῶν : τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἡπείρου. Ἄς διαβοῦν σιωπηλὰ τὰ ποροφάραγγα τῆς Ροδόπης. Ἐκεῖ μία φυλὴ ἀδάμαστος ἐκήρυξεν εἰς τὸν κόσμον τῶν νικητῶν καὶ τῶν ἠττημένων ὅτι ἡ Βία δὲν δύναται νὰ κάμψῃ τὸ φρόνημα τῶν ἔθνων, τὰ ὅποια ἐγαλούχησεν ἡ Ἐλευθερία ὅτι τὸ πνεῦμα, ἀδάμαστον, ἀκατάβλητον, ὑπεράνω προσκαίρων ἀναγκαιότητων, κυβερνᾷ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡμέραι ὡς ἡ 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ἀποτελοῦν σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὡς ἐστὶναι φωτειναί, δεικνύουν τὴν πορείαν τῶν λαῶν διὰ μέσου τῶν ἐμποδίων καὶ τῶν ἀντιδράσεων. Δικαιώνουν τοὺς λαοὺς ἔναντι τῶν ἄλλων καὶ ἔναντι τῆς ἰδίας αὐτῶν ἱστορίας· συνδέουν τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος. Αἱ μεγάλαί πράξεις, ἀπὸ κοινοῦ ἐπιτελούμεναι, καὶ αἱ μεγάλαι συμφοραί, ἀπὸ κοινοῦ πλήττουσαι τὰ ἔθνη, ἀπεργάζονται τοὺς παράγοντας τῆς κοινότητος, ἀπεργάζονται αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔθνη. Δημιουργοῦν τὸν πλοῦτον τῆς παραδόσεως, συνάπτουν τὰς ὁμάδας εἰς ἀδιάσπαστα σύνολα, ἀπαλύνουν τὰς

* Ἀνεγνώσθη εἰς τὴν «Πάντειον» Ἀνωτάτην Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1951 ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς. Ἡ ὁμιλία αὕτη εὐρίσκεται εἰς ἕμισον σχέσιν πρὸς τὸν λόγον, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησα τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1946 ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ὁ ὅποιος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡ παγκόσμιος ἠθικὴ κρίσις καὶ οἱ πνευματικοὶ προσανατολισμοί, Ἀθήναι, 1946. Τὸ κείμενον τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου τῆς Παντείου ἐκδίδεται ἐνταῦθα μετὰ τινων προσθηκῶν καὶ τροποποιήσεων.

έτερορρυθμίας και τὰς ἀντιθέσεις. Εὐστόχως ὁ Ἑρνέστος Renan ἔλεγεν ὅτι «τὸ ἔθνος, ὡς και τὸ ἄτομον, εἶναι τὸ ἀποτελέσμα μακροῦ παρελθόντος προσπαθειῶν, θυσιῶν και ἀφοσιώσεως». ὅτι τὸ «ἡρωϊκὸν παρελθόν, οἱ μεγάλοι ἄνδρες και ἡ δόξα ἀποτελοῦν τὸ κεφάλαιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐδράζεται ἡ ἐθνικὴ ἰδέα», ὅτι «ἡ οὐσιώδης προϋπόθεσις διὰ τὴν ὑπαρξίν λαοῦ τινος εἶναι ἡ κοινὴ δόξα ἐν τῷ παρελθόντι, ἡ κοινὴ θέλησις ἐν τῷ παρόντι, αἱ μεγάλα πράξεις ἀπὸ κοινοῦ ἐπιτελεσθεῖσαι και ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνανεώσεως τῶν τοιούτων πράξεων» ὅτι τέλος «ἀγαπῶμεν ἀναλόγως τῶν θυσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθημεν, και τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑπεφέραμεν»¹.

Ἐδικαίωσεν ἡ 28 Ὀκτωβρίου τὸν ἐλληνικὸν λαὸν ἔναντι τῆς ἱστορίας του, διότι ἡ νίκη, τὴν ὁποῖαν συμβολίζει, ὑπῆρξε σύμφωνος πρὸς ὅλας τὰς νίκαις και πρὸς ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ: ἄμυνα κατὰ τῆς βίας και τῆς ὕλικῆς δυνάμεως, ἔχι διὰ τὴν ἐπιβολὴν πολιτικῆς ἢ οικονομικῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ διὰ τὴν προσπάσιον τοῦ πατρίου ἐδάφους και τῶν ἀνθρωπίνων ἐλευθεριῶν ἄμυνα κατὰ τῆς βίας διὰ μόνων τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἀτομικῆς εὐψυχίας, διὰ τῆς αὐτοθυσίας τοῦ συνόλου, διὰ τῆς συναισθήσεως τῆς εὐθύνης, διὰ τῆς ὑψηλῆς γνώμης περὶ τοῦ ἀνθρώπου και τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ.

Ἐδικαίωσεν ἡ 28 Ὀκτωβρίου τὸν ἐλληνικὸν λαὸν ἔναντι τῶν ἄλλων, διότι ἡ προσφορά του εἰς τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν ὑπῆρξεν εἰλικρινῆς και ἀνεπιφύλακτος: διότι γενικώτερον ἐπηρέασε τὰς τύχαις τοῦ πολέμου και, ὑπερβαίνουσα τὰ τοπικὰ ὄρια, ἐδημιούργησεν ἠθικὸν διδάγμα ἀπολύτου ἀξίας. Ἐν τῷ πλαίσιῳ τῶν φάσεων τοῦ πολέμου ἡ ἐλληνικὴ νίκη ἐμφανίζεται ὡς ἡ πρώτη ἱλαρὰ ἡμέρα τοῦ μεγίστου τῶν ἰδεολογικῶν ἀγῶνων.

* * *

Διὰ τῆς οὐσιαστικῆς συμβολῆς της εἰς τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον και διὰ τῆς ἀπηχίσεως τῶν νικῶν και τῶν συμφορῶν της, ἡ Ἑλλάς καθίσταται μέτοχος μεγάλων ἐπιτευγμάτων τῆς Ἀνθρωπότητος. Διότι ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἐζήσατε, ἐγκαινιάζει νέαν μορφήν καθολικῶν συγκρούσεων. Δὲν ὁμοιάζει μὲ τὰς παλαιότερας συρράξεις: δὲν ὑπῆρξε τὸ ἐπακόλουθον πολιτικοῦ ἢ οικονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἢ τῆς διασταυρώσεως ἀντιτιθεμένων διεθνῶν ἐπιρροῶν: δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὴν οικονομικὴν ἢ τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν: δὲν περιορίσθη εἰς τὴν προσάρτησιν συγκεκριμένων ἐδαφῶν. Ἴσως τινὲς τῶν παραγόντων τούτων λανθάνουν ὑπὸ τὰς κυρίας γραμμάς τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ πολέμου, ἀλλ' ὁ θεμελιώδης χαρακτήρ τοῦτου ὑπῆρξε διάφορος. Εἰς τὴν σύγκρουσιν, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια καλύπτουν ἀκόμη τὸν κόσμον, ἀνε-

1. E. Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?*, ἐν *Oeuvres Complètes*, τόμ. Α' (Παρίσιοι, 1947), σελ. 904.

μετρήθησαν δύο πολιτικά και κοινωνικά συστήματα, δύο πνευματικά θέσεις και δύο θεωρίες. Και άπωτέρα επιδιώξεις υπήρξεν ή ολοσχερής ύποταγή του ένός κόσμου εις τον άλλον και ή επιβολή μιᾶς παγκοσμίου πνευματικῆς κυριαρχίας.

Ἄπο μιᾶς ἀπόψεως κρινόμενος, ὁ γερμανικός πόλεμος παρουσιάζει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα πολέμου ἱεροῦ¹. Ὑπῆρξε συγχρόνως πόλεμος και ἐπανάστασις. Περιεβλήθη μορφήν μεσσιανικήν, ἐξήτησε τὴν προσήλωσιν τῶν μαζῶν, προεκάλεσε τὸν φανατισμὸν των και παρεσκύασεν αὐτάς, διὰ νὰ δεγθοῦν τὸ κήρυγμα τῆς ἀναγεννήσεως. Ἄπο τὸν ὑπόλοιπον κόσμον ἤξιωσε διὰ τῆς βίαις και τῆς κατακτήσεως τὴν ἡγεσίαν εἰς τὸ τεράστιον ἐργεῖρημα τῆς ἀνακαινίσεως τῆς ἐκβαρβαρωθείσης ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἡ Γερμανικὴ ἐπανάστασις τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ὑπῆρξε τὸ ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα μικρᾶς πνευματικῆς παρασκευῆς. Ἐξεπορεύθη ἐκ τῶν μυριατάτων τῆς γερμανικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ὡς αὕτη μετουσιώθη κατὰ τὴν ἐπαφήν της πρὸς εὐρείας μάζας, προικισμένας με βαθυτάτην διάθεσιν μυστικοπαθείας και ρωμαλέον ἐθνικιστικὸν φρόνημα. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι ἔχουν τὰς ἀπωτάτας πηγὰς των εἰς τὸν δέκατον ὀγδοὸν κήγοντα αἰῶνα.

Ὡς πᾶσα ἐπανάστασις, ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς τῆς Γερμανίας καταφρίπτει τὰ ἀρχαῖα ἱερά, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων των νέα. Ἀξιοῖ πρωτίστως νὰ καταβάλλῃ τὰ σύμβολα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τοῦ πρωταρχικοῦ τούτου παράγοντος τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς συνθέσεως. Ἀναλαμβάνων τὴν παλαιότεραν προσπάθειαν τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ και τῆς ἀναδείξεώς του εἰς ἐθνικὴν θρησκείαν, ἀναπλάσσει κατὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πνευματικῆς συγκροτήσεως ὀλόκληρον τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Οὕτω ὁ Ἄλφρεδος Rosenberg, ὁ θεωρητικὸς ἀπολογητῆς τοῦ συστήματος, ἀπαλλάσσει τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὰς παρεμβολὰς τοῦ Φαρισαίου Παύλου και εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ βλέπει «τὸν θαρραλέον κήρυκα και τὸν ἀνθρωπον, ὁ ὁποῖος ὀργίζεται πρὸ τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος συναρπάζει και τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀκολουθοῦν, και ὄχι τὸ πρόβατον τὸ ἀγόμενον ἐπὶ σφαγῆν, κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν προσφητείαν, και ὄχι τὸν Ἐσταυρωμένον». Ὁ εὐρωπαϊκὸς Χριστιανισμὸς ἀπηγεῖ τὴν ἀπαισιοδοξίαν τῆς Ἰουδαίας και τῆς Ρώμης, εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀδυναμίας, τοῦ πόνου και τῆς ταπεινότητος. Ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ὀφείλει, κατὰ τὸν αὐτὸν θεωρητικόν, νὰ στηριχθῆ

1. Ὁ ὄρος λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐν τῇ εἰδικῇ τεχνικῇ του σημασίᾳ. Ὡς ἱερὸν πόλεμον χαρακτηρίζομεν συγκεκριμένως τὸ *djihād* τῶν Ἀράβων, θεσμὸν, ὁ ὁποῖος συνίστατο εἰς τὴν διὰ τῶν ὀπλων διάδοσιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

ἐπὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον αὐτὴ περιέχει καὶ τὸ ὁποῖον ἄγει εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν διαρκῆ ἀναγέννησιν¹.

Εἰς τὴν θέσιν τῶν κρημιζομένων εἰδώλων ἡ Γερμανικὴ Ἐπανάστασις ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ νέαν τάξιν πραγμάτων. Ἐπιγγέλα τὴν ὑπερτάτην εὐδαιμονίαν εἰς τοὺς κόλπους κοινωνίας, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ οἰκοδομηθῆ διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἡγεμονίας τοῦ περιουσίτου λαοῦ. Ἡ ὅλη θεωρητικὴ θεμελίωσις τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κινήματος ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ φυλετικοῦ δόγματος (Racismus), τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυψε παλαιότερας θεωρίας. Ἡ περιουσίας αὐτὴ φυλὴ κατέκτησε τὴν γῆν ὁλόκληρον. Εἶχε προικισθῆ μὲ δημιουργικὴν πνοὴν καὶ ἐξόχους ὀργανωτικὰς ἀρετάς. Εἰς αὐτὴν ὀφείλει ὁ πολιτισμὸς πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ ὑψηλὸν παρήγαγε, διότι ἡ φυλὴ αὕτη ἔδρασεν ἐπὶ τῆς νοηλοῦς καὶ ἀδρανοῦσης ἀνθρωπότητος ὡς ζύμη καὶ ὡς ἔναυσμα· αὕτῃ προσδιώρισε τὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἡ ἀνάμειξις καὶ ἡ νοθεία τῶν φυλῶν ἐπέφερε, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμικῆς Αυτοκρατορίας, τὴν παρακμὴν, τὴν ὁποίαν ἐπισφραγίζει ἡ ἐπικράτησις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Στερηθεῖσα τῆς δημιουργικῆς τῆς ἰκανότητος, ἡ Ἀνθρωπότης φέρεται πρὸς τὸν ὄλεθρον. Μόνον ὁ γερμανικὸς λαὸς, συνεχίζων τὴν ἱστορικὴν του ἀποστολήν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν κόσμον τὰς καταπεσούσας ἀξίας².

1. Τὰς γνώμας ταύτας ἀνέπτυσεν ὁ A. Rosenberg εἰς τὸ ἔργον του *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, τοῦ ὁποῖου ἡ πρώτη ἐκδοσις ἐγένετο τῷ 1931. Ἀνάλλοις αὐτῶν δύνανται τις νὰ εὑρῇ ἐν P. Grosclaude, *Alfred Rosenberg et le Mythe du XXe siècle*, Παρίσι, 1938. Γενικῶς περὶ τῶν ἐπικρατησάντων εἰς τὴν Γερμανίαν πνευματικῶν ρευμάτων μετὰ τὸ 1918, βλ. E. Vermeil, *Doctrinaires de la Révolution allemande, 1918-1938*, νέη ἐκδοσις, Παρίσι, 1948.

2. Πρὸς Δ. Ἄ. Ζακωθνοῦ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ*, σελ. 40 : Θεμελιωτῆς τῆς φυλετικῆς θεωρίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρθούρος Gobineau (1816-1882). Οὗτος εἰς τὸ ἔργον του *Essai sur l'inégalité des races humaines* (1853-1855) διετύπωσε τὴν γνώμην ὅτι «τὸ ἐθνικὸν ζήτημα δεσπόζει ὅλων τῶν ἄλλων προβλημάτων τῆς Ἱστορίας», ὅτι «ἡ ἀνισότης τῶν φυλῶν, τῶν ὁποῖων ἡ συνάντησις διαμορφώνει ἐν ἔθνος, ἀρκεῖ, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀλληλουσίαν τῶν τυγῶν τῶν λαῶν». Διακρίνει οὕτω φυλὰς ἰσχυρὰς καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει μέγα, εὐγενές, γόνιμον ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸ πεδίον τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτευγμάτων, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ὁ πολιτισμὸς, προῆλθεν ἀπὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σπέρμα, ἀπέρρευσεν ἀπὸ μίαν μόνην σκέψιν, ἀνήκει εἰς μίαν μόνην οἰκογένειαν, τῆς ὁποίας οἱ διάφοροι κλάδοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας περιόχας τῆς οἰκουμένης». Καθ' ὃν ὁμοῦ τρόπον ὁ φυλετικὸς παράγων ἀποβαίνει ὁ κύριος συντελεστῆς τῆς ἀναδείξεως τῶν λαῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἡ ἀλλοίωσις τοῦ παράγοντος τούτου ἐπιφέρει, κατὰ τὸν Gobineau, τὸν ἐκφυλισμὸν καὶ τὸν θάνατον τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. «Οἱ λαοί, λέγει, ἀφανίζονται, διότι ἐκφυλίζονται καὶ ὄχι δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν». «Ἡ λέξις ἐκφυλισμὸς, χρησιμοποιοῦμένη εἰς τὴν περίπτωσιν λαοῦ τινος, σημαίνει ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἔχει πλέον τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, διότι δὲν ἔχει πλέον εἰς τὰς φλέβας του τὸ αὐτὸ αἷμα». Ἡ φυλετικὴ θεωρία τοῦ Gobineau ἤσκησεν ἰδιαιτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Ριχάρδου Wagner. Ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τούτου προήργετο ὁ

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Μῆθος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Αἱ δραματικά ἐξελίξεις, τὰς ὁποίας, ἐρχόμενος εἰς ἐπαφήν μετ' τὴν πραγματικότητα, προσέκλεσεν, εἶναι γνωστά. Εἶδεν τὰ ἐρείπια νὰ καλύπτουν τὴν γῆν καὶ τὰ ναυάγια νὰ φέρονται ἐπὶ τῶν κυμάτων. Ἐζήσκατε τὰς ὀδυνηρὰς στιγμὰς τῆς ἀπελευθερώσεως, τὴν πτώσιν τῶν ἀξιών, τὴν σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν, τοὺς σπασμούς τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς περιόδου. Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε σύγκρουσις δύο ἰσχυρῶς ὀργανωμένων τάξεων. Ἀντιθέτως, ἡ εἰρήνη ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς βιαιότητος ἐπέφερε τὸν πολιτικὸν κατακερματισμὸν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωση, τὴν οικονομικὴν ἀρρυθμίαν, τὸ πνευματικὸν χάος.

Ἡ Γερμανικὴ Ἐπανάστασις συνετρίβη ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τούτων θὰ σταθῇ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος καὶ θὰ ἀναμετρήσῃ τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν. Πέραν ὅμως τῶν καταστροφῶν, θὰ ἴδῃ τὰ πλείθη κινούμενα εἰς τὸ σκότος, τοὺς λαοὺς φερομένους τοὺς μὲν κατὰ τῶν δέ, τὰς ἀνοικητοκρατίας ἀποσυντιθεμένας. Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν γῆθουσὴν τῶν πρώτων στιγμῶν, θὰ ἴδῃ ὀγκούμενον τὸ ζοφερὸν νέφος. Ἡ Ἐπανάστασις συνεχίζει τὴν πορείαν τῆς...

Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων θὰ ἀναγκάσῃ ἕως τὸν ἐρευνητὴν τοῦ μέλλοντος νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰς ἀπόψεις του περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ δευτέρου παγ-

Houston Chamberlain, "Ἀγγλος τὴν καταγωγὴν, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἔργον του *Τὸ θεμέλιον τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, Grundlagen des Neunzehnten Jahrhunderts* (1899), διετύπωσεν ἀριζτέστερον τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἀνωτερότητος τῆς γερμανικῆς φυλῆς, τῆς ξανθῆς καὶ δολυκεφάλου βορείας φυλῆς, ἡ ὁποία ἐρεψε τὴν Ἀνθρωπότητα πρὸς τὰ μέγιστα τῆς ἐπιτεύγματα.

Αἱ θεωρίαι αὗται, διαμορφωθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γερμανικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἐνταχθεῖσαι εἰς τὸ πνευματικὸν σύστημα τοῦ γερμανικοῦ ἔθνικισμοῦ, εἶρον τὴν ὀριστικὴν των διατύπωσιν κατὰ τὴν ἔθνικοσοσιαλιστικὴν ἐπανάστασιν τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων. Κύριος ἀπολογητὴς των ἔγενεν ὁ Ἀλφρέδος Rosenberg διὰ τοῦ ἔργου του *Ὁ μῦθος τοῦ Εἰκοστοῦ αἰῶνος, Der Mythos des 20. Jahrhunderts* (1931). Ὁ Rosenberg δέχεται ὅτι μόνον, ὅπου ὁ νόμος τοῦ αἵματος προσδιορίζει τὰς ἰδέας καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ὑπάρχουν πραγματικαὶ ἀξίαι. Τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος βλέπει διεπομένην ὑπὸ τοῦ φυλετικοῦ παράγοντος, τὴν δὲ δημιουργικὴν δύναμιν αὐτῆς φαντάζεται ἐκπορευομένην ἐκ τινος βορείου κέντρου πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖον συμβολικῶς ταυτίζει πρὸς τὴν πλατωνικὴν Ἀτλαντίδα. Δὲν εἶναι, κατ' αὐτόν, ἀδύνατον ἐκεῖ, ὅπου σήμερον κυλοῦν τὰ κύματα τοῦ Ἀτλαντικοῦ, σύροντα τὰ γιγάντια βουνὰ τῶν πάγων, νὰ ὑπῆρξε κάποτε μία ἡπειρος ἀκμάζουσα, εἰς τὴν ὁποίαν, μία φυλὴ δημιουργὸς εἶχεν ἀναπτύξει τὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἀτλαντίδος ἤθελεν ἀποδειχθῆ ἀβάσιμος, πρέπει νὰ δεχθῶμεν κατ' ἀνάγκην τὴν ὑπαρξίν ἑνὸς βορείου κέντρου προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦτο ἀεζήπλωθη, ἐπὶ τῆς τῆς ὀλοκλήρου μία φυλὴ ξανθὴ μετὰ γαλανοὺς ὀφθαλμούς, ἡ ὁποία διεμέρφωσε τὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ κόσμου». Εἰς τὴν ἀνωτέραν αὐτῆν φυλὴν ἀνετέθη ἡ ἡρωϊκὴ ἀποστολὴ νὰ ἀνακινήσῃ τὴν ζωὴν τῆς καταπεσούσης Ἀνθρωπότητος.

κοσμίου πολέμου. Ἴσως αἱ δραματικαὶ ἡμέραι τῶν ἐτῶν 1939-1945. ἑμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, φανοῦν εἰς αὐτὸν ὡς τὸ προοίμιον τεραστίων οἰκουμενικῶν συγκρούσεων, ὡς ἀπλῆ «γερμανικὴ φάσις» τῆς μεγάλῃς παγκοσμίου Ἐπαναστάσεως. Ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα. ἤδη ὑπὸ τὸ φῶς τῶν μεταπολεμικῶν ἐξελιξέων, ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος σαφῶς διαγράφεται ὡς συνάρτησις τῆς Ἐπαναστάσεως, ἣ ὑποίκα κατέκτησε σημερινὸν τμήμα τοῦ κόσμου, κατὰ τῆς πεδιάδας καὶ τῆς στέππας, διαβιβρώσκει τὸν σκελετὸν τῶν ἐλευθέρων κρατῶν καὶ ἀπειλεῖ νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἀνθρωπότητα ὀλόκληρον.

Ὅπως καὶ ἡ γερμανικὴ φυλοκρατία, οὕτω καὶ ὁ Κομμουνισμὸς περιεβλήθη τὴν μορφήν τοῦ Μεσσιανισμοῦ. Ἐξεπορεύθη καὶ οὗτος ἀπὸ τὴν σιδηρᾶν πειθαρχίαν γερμανικῶν φιλοσοφημάτων, ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν τελοκρατίαν καὶ τὸν ἱστορικὸν ὕλισμόν, δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ καταλήξῃ εἰς ἀποκαλυπτικὸν κήρυγμα, εἰς μυστικοπαθὴ δύναμιν καὶ θρησκείαν. Σύγχρονος Ἀγγλος ἱστορικός, ὁ Arnold Toynbee, γράφει χαρακτηριστικῶς ὅτι τὰ στοιχεῖα, τὰ ὑποία μετέβαλον τὸν Κομμουνισμὸν εἰς δύναμιν ἐκρηκτικὴν, δὲν εἶναι ἐγγελιακῆς προελεύσεως, ἀλλ' ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὡς οὗτος διετηρήθη ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς Διασπορᾶς εἰς τὰς ταπεινὰς ἐβραϊκὰς συνοικίας, ὅπου ἐπλάσθησαν αἱ περὶ χειραφετήσεως τοῦ Δυτικοῦ Ἐβραϊσμοῦ ἐπιδιώξεις. Ὁ Marx ἐγαλουχήθη εἰς τὸ περιβάλλον τοῦτο, εἰς τὴν θέσιν ὅμως τοῦ Ἰεχωβά ἔστησε τὴν θεάν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἱστορικὴν Ἀναγκαιότητα, εἰς τὴν θέσιν τοῦ περιουσίου λαοῦ ἐγκατέστησε τὸ προλεταριάτον τοῦ δυτικοῦ κόσμου, τὴν δὲ μεσσιανικὴν Βασιλείαν εἶδεν ὡς ἐπιβολὴν τῆς Δικτατορίας τοῦ Προλεταριάτου¹.

Αἱ ἰδέαι-δυνάμεις δὲν κρίνονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς ἀπολύτου ἀξίας των, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἀπηχίσεως, τὴν ὁποίαν εὐρίσκουν εἰς τοὺς λαούς. Οὕτω ὁ Κομμουνισμὸς, δημιούργημα πνευματικῆς πειθαρχίας καὶ αἰσιόδοξον κήρυγμα ἐμπιστοσύνης, μεθιστάμενος εἰς τὴν πρᾶξιν, ἠλλοιώθη· παρέλαβε παρὰ τῶν μαζῶν παλαιότερας ἀναζητήσεις, συνεκέρασεν ἀντιτιθεμένους ροπὰς καὶ μετεβλήθη εἰς παγκόσμιον μήνυμα ἀπαισιοδοξίας καὶ ἀγωνιώδους ἐνατενίσεως τοῦ κόσμου. Καὶ δὲν εἶναι σύμπτωμα ἄμοιρον σημασίας τὸ ὅτι ἡ ἐπαγγελία τοῦ κομμουνιστικοῦ ιδεώδους περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς σλαβικῆς οἰκογενείας, ἣ ὁποία ἐκλονήθη βαθύτατα καὶ ἐγονιμοποιήθη ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀποστολήν· τῆς σλαβικῆς οἰκογενείας, εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας τὸ άτομον συγχέεται ἀδιαιρέτως μετὰ τοῦ συνόλου καὶ ἀποσυντίθεται εἰς μίαν ἀγγελίαν συναισθηματικότητα, εἰς μίαν ἀγγελίαν πνευματικότητα καὶ θρησκευτικὴν κοινωνίαν.

5. Arnold Toynbee, *A Study of History*, Abridgement by D. C. Somervell, (Ὁξφόρδη, 1946), σελ. 399-400. Γαλλικὴ μετάφρασις: *L'Histoire. Un essai d'interprétation*. (Παρίσι. 1951), σελ. 439-440.

Ὅσον καὶ ἂν τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως φανῆ παραδόξον, ὅσον καὶ ἂν οἱ ἀπολογηταὶ τοῦ συστήματος ἐμφανίζωνται ὡς ἀνηγαὶ πάσης πίστεως, ὅσον καὶ ἂν οἱ πολιτικοὶ ἡγέται νομίζον ὅτι γίνονται οἱ εἰσρηγαὶ ἐνὸς τεραστίου τεχνικοῦ ὄργανισμοῦ, ὁ Κομμουνισμός, ὡς διεμορφώθη ἐκ τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὰς μάχας, ἀπέβη δι' ὠρισμένους λαοὺς ἢ συνισταμένη τῆς ἀγγώδους ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς. Ἐγχαίρει τὰς πίστεις καὶ τὰς θρησκείας, διότι κηρύσσει τὴν μίαν πίστιν, διότι δονεῖται ἀπὸ βαθεῖαν θρησκευτικότητα. Διὰ τῆς ἀποκαλυπτικῆς του διδασκαλίᾳς ὡδηγεῖ τοὺς λαοὺς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἔκστασιν καὶ τὸ παραλήρημα.

Εἶναι ὁ Κομμουνισμός, ὅπως καὶ ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμός, σύστημα πλήρες μὲ πνευματικὴν συνοχήν, ἐπαρκοῦν εἰς τὰς νοητικὰς ἀπαιτήσεις εὐρυτέρων λαϊκῶν στρωμάτων. Ἀμφότερα τὰ συστήματα ἐστήριζαν τὴν εὐημερίαν των εἰς τὴν γοητείαν τοῦ μύθου. Ἀμφότερα ἕμως ἀνεφάνησαν ὡς ἀντίδρασις εἰς στιγμὰς κατώσεως τῆς παγκοσμίου κοινωνίας. Χωρὶς τὴν κρίσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως, ἡ ραγδαία ἀνοδὸς των θὰ ἦτο δύσκολον νὰ πραγματοποιηθῆ.

Ἡ παγκόσμιος αὕτη κρίσις, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὡς κρίσις τῆς εὐρωπαϊκῆς παραδόσεως, ἔχει κοινὰ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν πεδίου καὶ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ πνευματικόν. Πρῶτον κύριον σύμπτωμα τοῦ δεκάτου ἐνάτου λήγοντος καὶ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι ὁ κατακερματισμὸς τῶν ἐνοτήτων : κατακερματισμὸς τοῦ Κράτους ὡς ἐνόμου τάξεως διὰ τῆς ἐπικρατήσεως φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ τῆς σωματικῆς ὀργανώσεως· θρυμματισμὸς τῶν αὐτοκρατοριῶν εἰς μικροτέρας ἀνεξαρτήτους κρατικὰς ὑμάδας διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων· διάσπασις τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καὶ ἀπομόνωσις· διάσπασις τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας διὰ τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τοῦ προστατευτισμοῦ. Ἀντιστοίχως εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν πεδίου : κατακερματισμὸς τῶν πίστεων διὰ τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς καθιερώσεως τῶν διύσταμένων θρησκειῶν καὶ τῶν αἰρέσεων· πολυαρχία ἰδεῶν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως· χαλάρωσις τῶν συνεκτικῶν δεσμῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῆς ἱεραρχίας διὰ τῆς χειραφετήσεως τοῦ ἀτόμου. Κατ' ἀκολουθίαν πάντων τούτων βαθύταται ρωγμαί, τοπικιστικαὶ καὶ χωριστικαὶ τάσεις παρετηρήθησαν εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας.

Εἰδικώτερον ὁ ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν δύο μεγάλων κατακτῆσεων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ : τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς διαρκῶς εὐρυνόμενα στρώματα καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Μηχανῆς. Καὶ παρ' ἡμῶν καὶ εἰς ἄλλας χώρας αἱ νεώτεροι γενεαὶ τρέπονται ἀθρόαι πρὸς τὴν μέσῃν καὶ τὴν ἀνωτάτην παιδείαν, ἀξιοῦσαι νὰ κατακτήσουν ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ἀναμόλυνσις τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, θραύεται ἀνεπανορθώτως, διὰ μακρὸν τοῦλάχιστον χρονικὸν διάστημα, ἡ ἰσορροπία—φαινόμενον ἀναπόφευκτον διὰ πᾶσαν κρί-

σιμον ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγκαταλεπεται ἡ κοινωνικὴ ἀκίνησις καὶ ἐπιταχύνεται ὑπερμέτρως ὁ ρυθμὸς τῆς ἀλλαγῆς.

Ἄλλ' ἡ ἐπαφὴ εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων πρὸς τὰς παραδεδεγμένας παιδευτικὰς ἀξίας εἶχε καὶ τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα: ὅτι ἠλκοιώθησαν αἱ παιδευτικαὶ αὐταὶ ἀξίαι, ὅτι ἐσμικρύνθησαν ἐπικινδύνως οἱ ὀρίζοντες τῆς παιδείας, ὅτι συνεπικνώθη εἰς βαναύσους κωδικοποιήσεις, ψυχρὰς καὶ στείρας, ἡ σπουδὴ τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων, ἡ ὁποία ὄφειλε νὰ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς διαρκoῦς ἀνανεώσεως. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ ἄνθρωπος μένει μετέωρος μεταξὺ ἐνὸς παιδευτικοῦ ἰδεώδους, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ φθάσῃ, καὶ μιᾶς ὑγιoῦς λαϊκῆς πνευματικότητος, συνδεδεμένης μὲ τὸ πάτριον γῶμα, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπανέλθῃ!

Εἶναι, εἶπομεν, τὸ φαινόμενον τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῶν κρισίμων καὶ μεταβατικῶν περιόδων. Ἄλλ' ὁ κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων ἀνατρέπεται πρόρριζα ἐκ τῆς μηχανοκρατίας, ἡ ὁποία δεσπόζει τῶν νεωτέρων γενεῶν. Ἐπερὶ τὸν ὅλον τῶν ἀξιῶν ἐστήθη σήμερον, στυγνὴ θεότης, ἡ Μηχανὴ, ἀδηφάγος, τυραννικὴ, ὑποδουλοῦσα τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ μονοτόνου ρυθμοῦ τῆς, ἀποπτοχωαίνουσα τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ πλοῦτου τῆς, ἐξανδραποδίζουσα τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ὑλοκρατίας τῆς. Ὁ μῦθος τῆς Ζωῆς διεσκαδέσθη... Ὡς εἶπεν ὁ Bergson, «ἡ ἀνθρωπότης στενάζει, συνθλιβουμένη ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν προόδων, τὰς ὁποίας ἐπετέλεσεν»¹.

Τὸ γιγάντιον ἠθικὸν δρᾶμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι ἡ ἔλληψις ἰσορροπίας μεταξὺ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνῆγειρεν οὗτος, οἷονεὶ ἐλαυνόμενος ὑπὸ τινος τυφλῆς καὶ ἀκατανικήτου ἔλξεως. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τῆς Μηχανῆς, τὸ ἀνθρώπινον γένος κινεῖται δεσμευόμενον ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πρὸς ὄνειρον, κατὰ τὸν στίχον τοῦ Αἰσχύλου². Ἡ τραγωδία αὕτη τοῦ νεωτέρου πνεύματος δὲν παρίσταται μόνον ὡς μάχη μεταξὺ Δημιουργοῦ καὶ Πλάσματος, ἀλλὰ καὶ ὡς πάλη μεταξὺ Δυνάμεως καὶ Ψυχῆς. Μικρὸς καὶ ἀδύναμος ἵσταται ὁ δημιουργὸς ἔναντι τοῦ πλάσματος. Πρὶν ἢ ἀκόμη ἡ Ἐπιστήμη ἀχθῆ εἰς τὰ τελευταῖα τῆς ἐπιτεύγματα, νεώτερος φιλόσοφος ἔλεγεν ὅτι τὸ σῶμα, ὡς συνάρτησις τῆς Μηχανῆς, διωγκώθη κατὰ τρόπον ἀσύμμετρον, ἐνῶ ἡ ψυχὴ παρέμεινεν ὅ,τι ἦτο, πολὺ μικρὰ δηλαδὴ, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ σῶμα τοῦτο, καὶ πολὺ ἀσθενῆς, διὰ νὰ κα-

1. Henri Bergson, *Les deux sources de la Morale et de la Religion*, 12η ἐκδ., (Παρίσιοι, 1932), σελ. 343.

2. Αἰσχύλου, Προμηθεὺς Δεσμώτης, στ. 546 κ. ε. :

οὐδ' ἐδέρχθης
ὀλιγοδρανίαν ἄκιον
ἰσόνειρον, ἃ τὸ φωτῶν
ἀλαὸν γένος ἐμπεμποδι-
σμένον ;

τευθύνη αὐτό¹. Ἡ Μηχανὴ ἐφόρευσε τοὺς θεοὺς καὶ ὠδήγησε τὴν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Μηδενισμόν.

* * *

Ἡ ἀπαισιοδοξία, εἰς τὴν ὁποίαν καταλήγομεν ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐπισκοπῆσεως τῶν προβλημάτων τοῦ παρόντος, θὰ ᾔτο ἀντίθετος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς χαρμωσύνου ταύτης ἡμέρας. Θὰ ἐπικραίνοντο αἱ ψυχαὶ τῶν ἡρώων. οἱ ὁποῖοι ἔπεσαν εἰς τὰ βουναὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἐὰν ἡ ἀνάμνησις τῶν μεγάλων πράξεων καὶ τῶν θυσιῶν των παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀτενίσωμεν πρὸς τὸ μέλλον μὲ συναίσθημα ἀποθαρρύνσεως. Τοιαυτὴ δὲν εἶναι ἡ ἰδικὴ μας πρόθεσις. Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐξόχων γεγονότων τοῦ πολέμου ἐνισχύει εἰς ἡμᾶς τὴν θέλησιν νὰ ἀγωνισθῶμεν. ἡ δὲ ἀναμέτρησις τῶν δυσχερειῶν σημαίνει ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συγκρουομένων ροπῶν, ὁ ἐλεύθερος κόσμος ἀναζητεῖ τὸ ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἀποσύνθεσιν. Εἶναι ἐπείγον νὰ κατανοηθῇ ὅτι διὰ χρονικὴν περίοδον, τῆς ὁποίας οὐδεὶς δύναται νὰ προῖδῃ τὴν διάρκειαν καὶ τοὺς σταθμούς, ἡ ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητος θὰ στραφῇ θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς περὶ τὸ πρόβλημα τῆς κομμουνιστικῆς Ἐπαναστάσεως. Τοῦτο θὰ ἀποβῇ κανὼν τῆς ζωῆς, κίνητρον ἐπιστημονικῶν κατακλήσεων ἢ αἰτία ὑπισθοδρομήσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἔθνη καὶ ἄτομα θὰ ὑποταχθῶν εἰς τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην του. Ἡδῆ, μετὰ μακροὺς δισταγμούς, τὰ ἐλεύθερα κράτη κατανοοῦν ὅτι ὁ κόσμος χωρίζεται ὀριστικῶς εἰς δύο ἀντιπάλους παρατάξεις, τῶν ὁποίων ἡ προσέγγισις, ἢ συνδιαλλαγὴ ἢ ὁ συγκερασμὸς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καθίσταται ἀδύνατος. Ἡδῆ τὰ κράτη ταῦτα ἀνασυντάσσονται εἰς στενοτέρους ἢ εὐρυτέρους ἀμυντικὸς συνασπισμούς. Ἄλλ' αἱ ὀργανωτικαὶ αὐταὶ προσπάθειαι θὰ ἀποβοῦν ἐπὶ ματαίῳ, ἐὰν δὲν συνδυασθῶν μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνασυγκρότησιν. Τὰ συστήματα πολεμοῦνται διὰ συστημάτων καὶ αἱ θρησκείαι διὰ θρησκειῶν.

Ἡ διαπραγματεύσεσις τοῦ πολιτικοῦ θέματος δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ὁμιλητὴν τοῦ ἑορτασμοῦ τούτου. Θεωροῦντες πάντως τὰς ἐξελιξείας ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκοπιᾶς, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ κρίσις τῆς Δημοκρατίας συνίσταται κυρίως εἰς τὸν θρυμματισμὸν τῶν ἐνοτήτων, περὶ τοῦ ὁποῖου ἔγινε πρὸ ὀλίγου λόγος. Ἐπομένως ἡ ἀνοικτοδόμησις τοῦ ἐλευθέρου κόσμου πρέπει νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνασυνθέσεως τῶν ἐνοτήτων, καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἐθνικῆς κοινωνίας καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερεθνικοῦ πεδίου. Τερματίζων τὸ βιβλίον του *Conditions of Peace*, ὁ Καθηγητὴς Eduard Hallett Carr ἔγραφεν: «Ὁ παλαιὸς κόσμος ἀπέθανεν. Τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς ὅσους δύναται νὰ στρέψουν μὲ ἀποφασιστικότητά τὰ νῶτα πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν νέον

1. H. Bergson, "Ἐνθ' ἀνωτ.", σελ. 335.

μὲ κατανόησιν. θάρρος καὶ φαντασίαν»¹. Οἱ σπασμοὶ τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου καθιστοῦν ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς θαρραλέας ἀναθεωρήσεως ἐννοιῶν καὶ θεσμῶν. Ἀντιμετωπίζουσα τὴν μεγαλύτεραν τῶν ἐπικρασιῶσεων, ἡ ἐλευθέρα ἀνθρωπότης ἀσφυκτιᾷ ἐντὸς τῶν πεπαλαιωμένων κλοιῶν, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐγάλειυσεν. Ἐὰν κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀνασυντάξεως τῶν ἐνοτήτων χρειασθοῦν θυσίαι, ἄς προστατευθοῦν αἱ τιμιώτεραι τῶν πνευματικῶν κατακτήσεων : οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί, ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία. ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως. Ἄς προστατευθῇ πρωτίστως τὸ οἰκοδόμημα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἀποτελεῖ τὸ σύμβολον καὶ τὴν δικαίωσιν τοῦ διεξυχομένου ἀγῶνος.

Ἡ ἠθικὴ ἀνάπλασις τῆς μεταπολεμικῆς—καὶ ἤδη οὐσιαστικῶς ἐμπολέμου—διεθνούς κοινωνίας εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπιτακτικῶν αἰτημάτων τῶν κρίσιμων τούτων στιγμῶν. Αἱ κοινωνικαὶ ἀναστατώσεις, τὰς ὁποίας ἐπέφερον ἡ πόλεμος, αὐτὸ τὸ ἀπαισιόδοξον δίδαγμα τοῦ πολέμου καὶ τῶν μεταπολεμικῶν ἐξελίξεων, ἡ ὑλοκρατία τῆς Μηχανῆς, ἐθρυμμάτισαν τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ παιδευτικὰ ἰδεώδη. Θὰ καταρρίψωμεν λοιπὸν ἐκ βάθρων τὰ τεμένη τῆς Ἐπιστήμης, διὰ νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν εἰδυλλιακὴν εὐδαιμονίαν τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς ; Θὰ κρημνίσωμεν τὴν Μηχανὴν εἰς τὰ τάρταρα τῆς γῆς ἐκ φόβου νὰ ἀναμετρηθῶμεν πρὸς αὐτήν ; Πᾶσα τῆς ὀργῆς ἐκδήλωσις φέρει πρὸς μίαν ἄλλην μορφήν τοῦ Μηδενισμοῦ. Ὁ δημιουργικὸς ἀγὼν τῆς κοινωνίας δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ εἰκονοκλαστικοῦ μένους ! Ὁφείλει, τοῦναντίον, νὰ τείνῃ ἀκαταπαύστως εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τοὺς θεσμούς, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν, εἰς τὴν συμφιλίωσιν τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὴν Μηχανήν, ἐν ἄλλοις λόγοις εἰς τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ἀνθρώπου εἰς τὸ ὕψος, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐπέτυχεν. Ἡ ἐπανανθρώπησις τοῦ Ἀνθρώπου—τοῦτο εἶναι τὸ θεμελιῶδες παιδευτικὸν ἰδανικὸν τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Εἰς τὸν θεσπέσιον πλοῦτον τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ κόσμος θὰ εὔρῃ τὸ ἀπόλυτον στοιχεῖον τῆς ἀπολυτρώσεως· εἰς τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν παράδοσιν καὶ τὴν νεωτέραν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν. ἡ ὁποία ἀπέρρευσε ἐξ αὐτῆς, θὰ εὔρῃ τὰς ἀνωτέρας ἀξίας τῆς Ζωῆς καὶ τὰ σύμβολα τῆς ἀναγεννήσεώς του. Πέραν τῶν μεγάλων τούτων ἀξιῶν ὑπάρχει τὸ χάος, ἐὰν δὲ σήμερον ἡ αἴγλη των ἡμαυρώθη, τοῦτο ὀφείλεται ὄχι εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἀνακαινιστικῆς των δυνάμεως, ἀλλ' εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν εὐρυτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων νὰ δεχθοῦν τὸ σωτήριον μήνυμά των. Ἀποκαθιστάμενος ὡς ἰδεῶδες πνευματικόν, προσαρμοζόμενος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας κοινωνίας, ὁ χριστιανικὸς ἑλληνικὸς Ἀνθρωπισμὸς θὰ παράσχῃ εἰς τὸν κόσμον τὸ δόγμα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸν κανόνα, ὁ ὁποῖος ἀνα-

1. E. H. Carr, *Conditions of Peace*, (Λονδῖνον, 1944), σελ. 275.

δεικνύει τὸ ἕτος μὴ ἀβύπαρκτον ἠθικὴν μονάδα καὶ συγχρόνως ὄργανικὸν μέλος τοῦ Συνόλου.

Ἀποβλέποντες εἰς τὰ πρόπαια καὶ τὰς θυσίας τῆς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, ἃς ἀρθεῖν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἰδεωδῶν τούτων οἱ σπουδασταὶ τῆς Σχολῆς ταύτης, ἣ ὅποια σκοπὸν προτίθεται νὰ ἐναρμονίσῃ τὴν θεωρίαν πρὸς τὴν πράξιν καὶ τὴν διεθνῆ ἐμπειρίαν πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.